

Bolette Pavels Larsen: Bergenseren med Sogn i sitt hjerte

I Bergen Kvinnesaksforening kom flere av styrets medlemmer fra kjente bergens-familier. Men den 27. februar 1886 kunne Bergens Tidende opplyse at Bolette Pavels Larsen fra Sogn var blitt nytt styremedlem i Bergen Kvinnesaksforening. Det var som fast styremedlem, men hun hadde allerede vært valgt som suppleant til det aller første styret i 1885. Etter generalforsamlingen den 1. mars 1887 fordelte styret oppgaver seg imellom, slik foreningens lover sa. Bolette Larsen fikk oppgaven som styrets sekretær. Det ser ikke ut til at hun stilte til gjenvalg i 1888.

Bolette Pavels Larsen.

For avisens lesere var det neppe overraskende at Bolette var aktiv i Kvinnesaksforeningen.

Bolette C. Pavels Larsen hadde som avisens velkjente bokanmelder og oversetter flere ganger fremmet kvinnesaken i det hun skrev. I anmeldelsen av den svenske forfatteren Anna

Wahlenbergs roman Små Själer (1886) råder hun norske kvinner til å lese mindre «engelske

Dameromaner» og heller lese flere svenske bøker. Begrunnelsen er at «*de skrivende svenske*

Damer er optagne af et Tema, der ogsaa hos os mere og mere begynder at vække til Alvor,

nemlig Kvindespørgsmaalet. [...] det er nu meget faa oplyste svenske Damer, som ikke

interesserer sig for Kvindebevægelsen. Rigtignok har de ogsaa særlig Grund til at Være paa Vagt

og holde støt sammen, naar en Gigant som Strindberg løber Storm imod dem.»

Bolette Larsen er blitt hedret som kvinnesakskvinne, blant annet ved jubileet i 2013 for innføringen

av allmenn stemmerett for kvinner, da Universitetsbiblioteket satte opp utstillingen Kvinner som

gjekk føre. Der portretterte de kvinner som på ulike felt har vist vei i kampen for like rettigheter for

kvinner og menn. Rekken av foregangskvinner som de trakk fram, var Camilla Collett, Aasta

Hansteen, Ragna Nielsen, Randi Blehr, Rachel Grepp, Fernanda Nissen, Hulda Garborg og Bolette

C. Pavels Larsen. Der ble sannelig Bolette satt i selebert selskap. I oppslaget om Bolette er det

særlig hennes virke som respektert hovedkritiker i Bergens Tidende som trekkes fram. Hun var

kritiker i BT i over 20 år.

Bolettes tilknytning til kvinnesaken er også understreket av Reidun Kvaale, som regner Bolette

blant kvinner i pressen som hadde bakgrunn i Kvinnesaksforeningen.

Litteraturforsker Idar Stegane registrerer hvor velorientert Bolette Pavels Larsen var:

«Bolette C. Pavels Larsen er eit fenomen av si tid. Det mest påfallande ytre sett må vere at ho som kvinne vart akseptert som hovudkritikar i ei dagsavis i denne viktige tida.»

Flere skriver om det store kontaktnettet hun hadde, om venner og brevvenner. Knut Hamsun ble

husvenn og bodde hos ekteparet Larsen når han var i Bergen. Bolette beundret Hamsuns språk,

men anbefalte ham å ta tilbake landsmålet han hadde brukt i sin ungdom: «Hadde Knut Hamsun

skrevet på norsk, ville han som stilist vært uovertruffen i vår litteratur». Hun brevvekslet livlig med

en rekke forfattere og litterater, som Arne og Hulda Garborg, Amalie Skram, Knut Hamsun, Hans

E. Kinck, de danske brødrene Edvard og Georg Brandes og den svenske forfatteren Werner von

Heidenstam.

Hvem var Bolette Christine Pavels Larsen fra Sogndal?

Hvem var kvinnen med embetsmannsbakgrunn, som skrev på bygdefolkets mål?

Bolette Larsens far, Jonas Lund, kom fra en stor kjøpmannsfamilie i Farsund. Moren tilhørte den kjente Munthe-familien i Sogn. Historikeren Gerhard Munthe var Bolettes morbror og norsklærer; billedkunstneren Gerhard Munthe og forfatteren Margrethe Munthe var hennes søskenbarn. Hennes forhold til bygdefolket har hun selv uttrykt slik: «Etterdi eg inkje e fødde i byn, pla eg sjao pao bønne so’ pao menneskje.» Bolette flyttet tidlig fra Sogn. «Levede der til mit 18. Aar», som hun skrev til Ivar Aasen i 1888.

Biblioteket i Sogndal har gitt ut et hefte, *Bolette Pavels Larsen – Målkvinne, kritiker og forfatter frå Sogndal - Eit Undervisningsopplegg*, som kom ut i 1998. Her kommer Bolettes mormor inn. Bolette fikk navn etter mormoren, en mektig kvinne: Bolette Christine Munthe. I heftet står det blant annet om mormoren: «Efter mannens død styret hun i 11 år det store bruk med kraftig hånd». I et lite sted ved fjorden samlet hun barn og barnebarn. Bolette var 14 år da mormoren døde. «*Me må kunne gå ut frå at mormora hadde vore eit sterkt kvinneleg førebilete i oppveksten.*»

Bolette C. Pavels Larsen i Bergen

I 1874 giftet hun seg med Ole Johan Larsen (1845-1928), som bodde i Bergen; det ble også Bolette Pavel Larsens by. Han var agent og fullmektig i Norges Bank, avdeling Bergen. Larsen hadde en spesiell sans for litteratur og en omfattende boksamling, også europeisk – som Dickens og Goethe. Bolette ivret særlig for det nasjonale.

Hennes mann tok aktivt del i kulturlivet i Bergen. De hadde felles interesser. «Heimen til Bolette og Ole Johan var open for forfattarar og kunstnarar», heter det i heftet fra Sogndal Bibliotek. Her kom blant andre Knut Hamsun, Hulda og Arne Garborg, Edvard Grieg, kunstnerparet Frida og Olav Rusti.

Bolette overrasket stadig. Fra 1884 begynte en ny anmelder i Bergens Tidende med signaturen «P-Is», det var Bolettes signatur. Høyst sannsynlig var hun den aller første kvinnelige medarbeideren i Bergens Tidende. Anmeldelsene hennes kunne omfatte mellom 30-60 bøker i året - norske, danske og svenske forfattere. Bolette Pavels Larsen var blitt hovedkritiker i den store Vestlandsavisen! Hun opparbeidet seg betydelig faglig autoritet, I bladet Urd ble hun omtalt som «en skattet litteraturanmelder i Bergens Tidende». Gudmund Skjeldal karakteriserer henne som «dugande» og skriver at hun ble en viktig litterær figur, ikke bare i vest, men i hele landet.

Bolette Pavels Larsen var interessert i svensk litteratur. Hun oversatte fortellinger fra svensk til sognemål. Hun kontaktet den berømte August Strindberg. De vekslet brev og hun fikk tillatelse til å oversette og publisere et av hans skuespill i Bergens Tidende.

Vestmannalaget

Bolette Pavels Larsen var aktiv i Vestmannalaget i Bergen, det eldste mållaget i Norge, stiftet av bergenseren Henrik Krohn i 1868. «*Men kring 1880 daa Henrik Krohn var død, kom det inn i daudvatnet /.../ Det var daa mykje fru Larsen aa takka at det vart blaase liv i laget att nokre aar etterpaa.*»

Bolette Pavels Larsen gjorde en imponerende innsats med å gjenoppreise Vestmannalaget. Det var en bragd av kvinnen og innflytteren Bolette.

Hun regnes av Idar Stegane blant kvinner som bidro aktivt i målreisingsarbeidet, sammen med Hulda Garborg, Karen Grude Koht og Martha Steinsvik.

Bokanmelderen Bolette Pavels Larsen

Hun hadde mange jern i ilden, ikke minst som bokanmelder i Bergens Tidende. Da Amalie Skrams roman *Lucie* kom ut i 1888, vakte den oppsikt; reaksjonene var stort sett negative i Kristiania, og Amalie Skram fikk ikke det stipendet hun hadde søkt på.^[ii] Men så kom en sympatisk anmeldelse av romanen, i Bergens Tidende.

Overstrømmende takknemlig skriver Amalie Skram til redaktøren:

«Hvad er det dog for et storartet, brilliant menneske, som skriver om bøger i Deres avis? /.../ En saa fin psykologisk forstaaelse og et saa enestaaende mod til at være sig sin mening offentlig bekendt, falder det ikke i hver mands lod at blive behandlet av. Hvem er det dog? Sig mig det. /.../ saa hils vedkommende 1000 millioner gange og tak ham som ingen endnu er bleven takket her i verden.»

Men den storartete anmelder var altså en kvinne, Bolette C. Pavels Larsen. Hun leste *Lucie* som en viktig og innholdsrik roman – ikke som et sukk over usedeligheten.

Friluftsliv

Under overskriften «Hamlagrø. En stump Rejseberetning til Vejledning for Rejsende» skrev Bolette Pavels Larsen livlig og begeistret om en fottur til Hamlagrø i 1894. «Til fjelds vil man, naar man ved Højsommertid skal ud. [...] Til fjelds vil man. Men hvor hen?» En annonse i avisen hadde vekket interesse: «Halmagrøfjeldenes Hotel. 2000 Fod over Havet, Rejsende modtages». Dit. Men akkurat som med Rom, var det flere veier som førte fram. Etter overveielse ble det Bergsdalen. Bergens Tidene hadde fortalt om et storartet veilanlegg gjennom Bergsdalen. Det lokket at Bolette og hennes følge ville bli de første turistene som benyttet den nye veien. Det ble spektakulært og strabasiøst, men de hadde en god fjellfører i Nils Rødland, som vartet opp med «den herligste Rømmekolle», og de kom fint ned igjen til Hardangerfjorden. Bolette var et friluftslivsmenneske og gikk gjerne til fjells.

Bolettes beretning om Hamlagrøturen fikk et etterspill i avisen, en ordveksling mellom henne og Amalia Hansen. Amalia mente at Bolette skremte folk fra å gå Bergsdalen. Selv hadde hun gått der, og det burde ikke skremme noen. Amalia og Bolette kjente hverandre, i 80-årene hadde de sittet sammen i styret for Kvinnesaksforeningen. Men det er en merkbar avstand mellom dem i denne saken. Amalia mer enn antyder at Bolette har gått med spisse, høyhælte støvler, kanskje til og med korsett, mens Bolette på sin side mener at Amalia nærmest fusker med tidsangivelsene for å framstille turen lettere enn den egentlig var, se ordveksling i Bergens Tidende 15., 16., 18. og 20. august 1894. Det er ikke kjent om det lå noe annet bak disputten. Amalia var for øvrig selv en ivrig fjellvandrer.

Smaoe Skjeldringa

Etter noen år begynte Bolette Pavels Larsen å skrive selv. I 1897 kom en spesiell trykksak ut på Aschehoug forlag: Smaoe skjeldringa, Små skildringer, fortellinger fra Sogn. Boken kom i to versjoner, både på sognamål og på den tids dansk-norsk. Forfatteren, Bolette C. Pavels Larsen, var den første som fikk publisert en tekst på sogne-dialekt. Hulda Garborg skrøt av disse fortellingene i brev til Bolette: «Lykkelig du som kan skrive så morsomt.»

Grunn til å minnes

Nå i ettertid er det all grunn til å minnes Bolette Pavels Larsen, som foregangskvinne på flere plan, ikke bare blant bokanmelderne. Hun var også oversetter og skrev selv, og regnes som en av de sentrale nynorske kvinnelige forfatterne. Hun gjorde en innsats i Vestmannalaget, som hun i en vanskelig situasjon reorganiserte. Og hun gjorde en innsats som styremedlem i Bergen Kvinnesaksforening i foreningens i tidlige år, og som journalist kunne hun fortsatt være et talerør for kvinnesak i pressen. Hennes posisjon som litteraturkritiker er i seg selv banebrytende, her gikk hun foran og fikk utvidet området for kvinners deltakelse i yrkeslivet. Alt i alt, vel verdt å minnes!

Ved Mundal hotell i Fjærland står det en bauta til minne om Bolette Pavels Larsen. En bauta, det er ikke alle til del – men vel fortjent, for Bolette, en av Bergens driftige damer.

I tidsskriftet *Urd* 1906, har hennes mann Ole Johan Larsen skrevet: *Bolette C. Pavels Larsen. In memoriam*, i form av en beskrivelse av en forestilling Bolette hadde ved Mundal hotell for hele bygda og gjester. Her er stor begeistring: «*Vakrere Hyldest end den, jeg fik ikvæld, kan jeg aldrig faa*», sagde Damen senere paa Kvælden til ham, som skrev dette.»

Kilder

- [Elisabeth Aasen og Anne-Hilde Nagel: «Bolette Christine Pavels Larsen \(1847-1904\)». I Anne- Hilde Nagel, Ingeborg Fløystad og Kari Hop Skiftesvik \(red.\): Driftige bergenskvinner. Bergen kvinnesaksforenings historie. Bergen: Bodoni forlag \(2024\), s.165-170.](#)

PIONERKVINNER I BERGEN KVINNESAKSFORENING

Det ble ikke vist noen globale meldinger eller andre viktige meldinger da dette dokumentet ble skrevet ut.